

slovenska
DRŽAVA

FOR A FREE SLOVENIA

Za spravo, ko krvava petokraka
ne bo kalila več nam
naše belo-modro-rdeče,
ko naša spet bo prava,
sto let in več že stara
zavihrala vsem zastava.

Vse drugo,
draži moj, ni sprava;
maškerada le, okrutna šala;
je zgodba o sožitju leva kralja
in jažnjeta, ki mirno spi —
v trebuhu zmagovalca leva kralja.

Zgodovina bo zapisana, da so bile spomladi 1986 v Jugoslaviji volitve

"Razdelite si že svoje položaje in pustite nas pri miru", pravi največji del normalnih Slovencev v Jugoslaviji. Apatija je vsesplošna. Pred sabo pa imate predvolilne zapiske nekega "cinika"

Saj vsi poznate ljubljanski tednik Mladino, ki ga ureja izredno sposobna skupina mladih intelektualcev. Zelo podobno dobro poznate tudi časnik študentov ljubljanske univerze Tribuno.

Omenjena časnika se poleg vsebine razpoznavata tudi po načinu kako se prodajata. Med tem ko se vsi "normalni" časniki prodajajo v kioskih in trafikah pa Tribuno in Mladino prodajajo prodajalci - študentje kar po ulicah. Na pločniku razpostavijo po tleh kupe Mladine in Tribune in Tribune in že po nekaj urah se kupi spremenijo v dinarje.

Nisem vam tega kanil pripovedovati zaradi te pripovedi, marveč zategadelj, ker sem se spomnil s kakšnimi "gesli" je eden teh prodajalcev Mladine pred osrednjim ljubljanskim trgovskim središčem nekega deževnega dne prodajal "svoj" časnik. Vpil je: "Čprav dežuje, revolucija še vedno traja! Kupite Mladino!"

Tribuna in Mladina imata v primeri s "spodobnimi" časniki majhno naklado in sta razprodani isti dan kot izideta.

Pa zakaj to ljudstvo, ki ga že 40 let vzgajamo v socializmu, tako rado sega po časnikih, ki so vse prej kot "revolucijski"! So pa zato revolucionarni. Revolucija nedvomno traja, toda ne tista, o kateri govorijo politiki, marveč tista, ki jo oznanjata Mladina in Tribuna.

O tem sem vam začel pisati zato, ker se v teh dneh pripravljajo, (spet enkrat), zgodovinski dogodki - volitve v nove občinske, republiške in zvezno skupščino.

Nekaj malega bi vam rad napisal o tem kako to ljudstvo pod Triglavom, pa tudi tisto na Balkanu, doživlja te volitve.

Namig za ta moj prispevek je prišel od - kot se pri nas reče - emigrantskih krogov. Ker pa so zame tudi "emigrantski kro-

gi" Slovenci, si ne morem kaj, da ne bi vsem Slovincem na svetu povedal, kako razume volitve jugoslovanska družbena ureditev. Volitve gromovito odmevajo v tistu in na RTV, po svoje pa tudi v Mladini in Tribuni, še bolj po svoje pa med ljudstvom. Ljudstvo pa naj bi si po prepričanju "naivnega" Cankarja samo pisalo sodbo. Ali si jo piše samo ali ne, v seh političnih ureditvah najbolje pokažejo volitve. Če so demokratične si ljudstvo piše sodbo; če oligarhija določi samo sebe in od ljudstva zahteva, da jo "izvoli", pač precej težko govorimo o "pisanju sodbe".

Na Balanku in pod Triglavom sta bila vladar ali vsaj oligarhija tista, ki sta na vseh volitvah v zadnjih štiridesetih letih pisala sodbo namesto ljudstva.

Zdaj so se reči pričele v nekem pomenu spreminjati, samo naj nikar nihče ne misli, da se jugoslovanskim "delovnim množicam" zato letos obetajo demokratične volitve. Ne, o tem tudi ni beseda v tem pisanju. Demokracija se v jugoslovanski socialistični resničnosti še ne more izviti iz maternice "socializma".

Samo na kratko pogledimo nekaj utrinkov iz obdobja pred volitvami: Najprej skok v najbolj južno jugoslovansko republiko, Makedonijo. V Skopju so vse organizacije: Zveza borcev, mladinska organizacija, Socialistična zveza, sindikati in kdo ve še katera, evidentirale in kasneje tudi kandidirale človeka za člana Centralnega komiteja Zveze komunistov Makedonije. Vsi so se o njem izjemno pozitivno izražali in ga ocenjevali v samih presežnikih; da je zavzet komunist, sposobem organizator itd. Kandidirani nesrečnik je zadnji zvedel, kam ga kandidirajo.

Nadaljevanje na str. 2

THE MINISTER AND THE MASSACRES

NIKOLAI TOLSTOY

THE MINISTER AND THE MASSACRES

Between 1944 and 1947 the Western Allies handed over to Stalin more than two million Soviet citizens, some of whom had been serving under German command, and who had surrendered to Field Marshal Alexander's forces advancing into Austria from Italy. At the same time, many thousands of anti-Communist Yugoslavs, refugees or members of military and para-military units, were similarly handed over to Tito's partisans. Both categories were either summarily or eventually slaughtered, often in circumstances of extreme cruelty.

The major part of this story was told by Nikolai Tolstoy in his 1978 best-selling work *Victims of Yalta*. However, in this previous book there was one incident — the handing over of some 40,000 Cossacks and White

Russians, including many women and children — which perplexed Tolstoy and led him on the journey of historical detection that has resulted in the present book. The conclusion — studiously and thoroughly researched — is of far-reaching national and international importance. The story takes in a cover-up operation lasting forty years and which included the deliberate keeping in ignorance of both Winston Churchill and the British and United States Governments of the day; the removal or destruction of official government papers; a conscious attempt to place the blame for the massacres on Field Marshal Alexander; and concerted efforts made to avoid the full facts ever coming to light.

Tolstoy's unravelling of the truth is, at one level, compulsively readable while on another it is an important and original work of contemporary history. The author himself identifies strongly with the Cossacks, alongside whom his grandfather had fought in the Civil War of 1918. Further, but for the intervention of a kindly Austrian guard in the Autumn of 1939, Tolstoy and his sister might have found themselves in the Cossack camp outside Lienz — and thereafter extradited to the Soviet Union.

ŽUPNIJSKA HRANILNICA in POSOJILNICA "SLOVENIJA"

Vam nudi razne finančne usluge: Posojila za hiše, automobile, potovanja, študij itd. Vaši prihranki pa se obrestujejo po najvišji možni stopnji.

**POSLUŽITE SE NAŠE SLOVENSKE
FINANČNE USTANOVE!**

URADNE URE

na 618 Manning Ave. Toronto Tel.: 531-8475
Torek — sredo 10 a.m. — 3 p.m.
Četrtek — petek 10 a.m. — 8 p.m.
Sobota 10 a.m. — 1 p.m.

na 739 Brown's Line, Toronto Tel.: 255-1742
Torek — sredo 10 a.m. — 3 p.m.
Četrtek — petek 1 p.m. — 8 p.m.
Sobota 10 a.m. — 1 p.m.

v Hamiltonu pri sv. Gregoriju Velikem Tel.: 561-9952
Vsak petek od 4h do 8h zvečer.

PETICIJA ZVEZNI KONFERENCI ZSMJ

MLADINA

V teh dneh praznujemo mesec mladosti. Od prvih tovrstnih praznovanj je minilo že več kot 40 let, ugotavljamo pa, da se vsebina teh prireditvev ni spremenila skoraj nič, oblika pa zelo malo. Vsako leto znova praznujemo svoj praznik v senci tako ali drugače oblikovane kovinske palice: Štafete mladosti, praznovanje pa se po nepisanem zakonu konča z masovnim zborovanjem na stadionu J.L.A. Scenariji se ponavljajo že 40 let. Menimo, da je napočil skrajni čas, da te zastarele rituale končamo. Minili so herojski časi, minil je čas idealiziranja mladosti, minil je čas slepega patriotizma. Zato menimo, da je tckanje s štafetnimi palicami in telovadba na stadionih nesmiselno dejanje. Res je, da so organizatorji v zadnjem času skušali prireditvi nadeti drugačno podobo, njihov poizkus pa je izpadel tragikomično.

Zato od Zvezne konference ZSMJ zahtevamo, da uvede drugačne načine in vsebine praznovanja dneva mladosti na zvezni ravni. Zahtevamo odpravo maratonskega štafetnega teka in masovne telovadbe na stadionu J.L.A. Svojo zahtevo argumentiramo z dejstvom, da je v Jugoslaviji danes že več kot milijon brezposelnih, brezposelni pa so predvsem mladi. Trošenje denarja za rituale, ki prisegajo večno zvestobo neki daljnji in imaginarni preteklosti, je ciničen posmeh vsem, ki v vrsti čakajo na zaposlitev. Evforično praznovanje pomeni metanje peska v oči. Geslo letošnje prireditve nas poziva, naj se prebudimo, ker se okrog nas nekaj dogaja in se rešuje naša usoda. Vse lepo in prav, dejstvo pa je, da se med štafetnim tekom in masovno telovadbo ne bo rešilo niti centimetra naše usode. Takšne prireditve staro stanje ohranjajo, ne pa spreminjajo. Naše usode ne more rešiti nobeno zaklinjanje Titu, Partiji, Zgodovini, NOB-ju... pač pa korenite družbene spremembe.

Od ZK ZSMJ pričakujemo, da bo končala s tradicijo grotesknh stadionskih zletov in štafetnih tekov. Pričakujemo, da bo vsebina praznovanja naslednjega dneva mladosti popolnoma drugačna. Namesto štafete mladosti predlagamo pohod brezposelnih, namesto stadionske telovadbe pa predlagamo zborovanje proti verbalnemu deliktu, zborovanja in pohode proti oboroževanju Jugoslavije in drugih dežel, zborovanja proti sramotnemu izvozu orožja, mitinge za uvedbe civilne službe, javne tribune na katerih bi mladi razpravljali o gradnji jedrskih elektrarn ipd.

Pričakujemo, da se bo na naše zahteve odzvala tudi RK ZSMS. Od republiškega mladinskega vodstva pričakujemo, da bo ravnalo odločno.

Če bodo naši predlogi preslišani, predlagamo RK ZSMS, da naslednje leto na zaključno prireditvev ne pošlje svoje telovadne delegacije.

Študentke in študenti Univerze Edvarda Kardelja
Mladinci in mladinke Ljubljane

Poslano:

RK ZSMS

22. 5. 1986

ZK ZSMJ

Subscription rates
\$12.00 per year
\$1.00 single issue

Advertising 1 column x 1" \$4.20

Published monthly by Slovenian National Federation of Canada
646 Euclid Avenue, Toronto, Ont. M6G 2T5

SLOVENSKA DRŽAVA IZHAJA ENKRAT MESEČNO

GLAVNI UREDNIK: VLADIMIR MAUKO
P. O. BOX 393, STATION "A", WILLOWDALE
ONTARIO, CANADA M2N 5T1

UREDNIK ZA ARGENTINO: MARTIH DUH
CALLE 105, No. 4311
VILLA BALLESTER, ARGENTINA

Letna naročnina znaša: Za ZDA in Kanado \$12, za Argentino in Brazilijo po dogovoru. Anglija, Avstrija, Avstralija, Francija, Italija in druge države \$12 US. Po letalski pošti po dogovoru.

Za podpisane članke odgovarja pisec. Ni nujno, da bi se avtorjeva naziranja morala skladati v celoti z mišljenjem uredništva in izdajatelja.

Nadaljevanje s str. 1

Nemočno je odšel na Socialistično zvezo in "pridil predstavo" o kateri vzdaj govori vsa Jugoslavija. Izjavil je: "fantje, pa kaj se greste, jaz sem vendar že 1969 leta vrnil partijsko izkaznico!"

No, Makedonija je daleč pa tudi pod Triglavom imamo dovolj "znamenitosti", da lahko pometamo pred svojim pragom.

Ker naj bi tako imenovane kandidacijske konference pred volitvami potrdile ali zavrnile predlagane kandidate, je ob letošnjih volitvah prišlo "naročilo", da smejo kandidacijske konference tudi čisto zarez koga zavrniti. Doslej je bilo pač samoumevno, da take konference samo potrdijo tiste, ki so bili predlagani. Kdo je koga predlagal, se uradno ne ve niti letos, čeprav v resnici vsakdo ve, da je predlagatelj partija.

In tako se je začelo. Ljudstvo pri nas ni navajeno odločati. Cankar je pretiral s tisto sodbo, da si jo bo narod sam pisal. No, in prihaja do nerodnosti.

Dosedanja ministrica za šolstvo Majda Poljanšek je plačala davek narodovi volilni neizkušenosti. Na začetku njenega ministrovanja smo v Sloveniji izvedli reformo srednjega šolstva; odpravili gimnazije in vpeljali tako imenovano usmerjeno izobraževanje. Ker je to srednješolsko izobraževanje doživelo polom, (srednjesolci so imeli le dve uri slovenščine tedensko), in ker zdaj pripravljamo reformo reforme srednjega šolstva, (po novem bo spet štiri ali pet ur slovenščine v srednji šoli), naj bi nesrečna ministrica Majda "plačala račun" za zablodelo reformo. Pri tem ljudstvo seveda ni pomislilo, da je Majda mogla prinesiti na mizo samo tisto kar so ji skuhal v kuhinji centralnega komiteja Zveze komunistov. Pa še ta CK je skuhal jed po beograjskem receptu.

Imano možnost, da koga zavrnemo in smo se spravili na Majdo, ki je zategadelj postala skorajda zločinka. Pravin zločincem pa si tudi ljudstvo še nič ne upa.

Pa daj ljudstvu oblast, če je ni vajeno! Pa naj si ljudstvo piše sodbo, če si je ne zna!

Podobnih zgodb je na ostajanje. Še ena sama bo dovolj, da bi svet, ki je na volitve že navajen, spoznal, kakšne so lahko volitve začetniške težave v družbeni ureditvi, ki bi po sili hotela biti demokratična in obenem vladati z diktatorsko klico.

Denimo, da je bilo fantu ime Matevž, bil pa bi lahko tudi kaj drugega, ker gotovo ni osamljen v svojih tegobah.

V neki podeželski krajevni skupnosti na Dolenjskem so imeli kandidacijsko konferenco. Predsednik Socialistične zveze v kraju je predlagal seznam imen za delegate v krajevni skupnosti, v občini, republiki in federaciji. Seveda navzoči vaščani niso mogli poznati tistih delegatov, (za občino, republiko in federacijo), ki niso bili iz njihove vasi, zato so jih potrdili, kot so bili navajeni delati leta in leta. Primerilo pa se je, da za krajevno skupnost in občino hotel kandidirati nihče od navzočih vaščanov, ki so bili predlagani. Imeti v današnjem času v Jugoslaviji politično funkcijo pomeni osmešiti se pred vso vasjo. Ni kazalo drugega, kot da je predsednik krajevne skupnosti izbral kandidate med tistimi vaščani, ki se niso udeležili kandidacijske konference. Med njimi pa je bil tudi Matevž, ki so ga predlagali za predsednika krajevne skupnosti. Še naslednji dan Matevž ni vedel ničesar o tem, da bo skorajšnji župan. Čez dva dni se je začelo: obiskal ga je miličnik iz bližnje postaje milice in ga začel zasliševati, zakaj, da je kandidiral za predsednika krajevne skupnosti, ko pa vsi, vedo, da je bil pred leti obsojen na denarno kazen zaradi divjega lova. Začel mu je groziti, da ga bo razkrinkal. Matevž še vedno ni prišel do sape...

Ko jenazadnje zvedel kakšno godljo so mu skuhal sovščani, je hotel tožiti predsednika krajevne Socialistične zveze, pa so mu miličniki "pojasnili", da on nima pravice nikogar tožiti, ker se je pred sedmimi leti ukvarjal z divjim lovom. Tudi so mu "razložili", da je pač kandidiran za predsednika krajevne skupnosti in da položaj mora sprejeti, ker bi sicer izpričal tudi sovraštvo do družbene ureditve...

Ni znano kaj se je naslednje dni dogajalo z Matevžem; šele po petih dneh so ga sosedje spet videli: bil je ves omotičen in v zamazani obleki. Znano pa je, da je kandidacijski postopek v omenjeni krajevni skupnosti, občinska kandidacijska konferenca označila za neustrežen.

Prodajalci Mladine in Tribune na ljubljanskih pločnikih pa bodo verjetno kmalu prodajali svoje časnike z "gesli": "Divji lovec, predsednika krajevne skupnosti! Kupite Mladino!" Hotimir

Želja po razidu med jugoslovanskimi narodi

O možnosti "tretje Jugoslavije" ne govorijo samo mnogi jugoslovanski begunci - pravilneje bi bilo reči "begunci poedinih narodov Jugoslavije, ki jim je po koncu zadnje svetovne vojne uspelo rešiti se kamorkoli po svetu" - ki niso hoteli biti deležni jugoslovanske komunistične demokracije. Mnogi med njimi so v letih svojega begunstva komunistične demokracije. Mnogi med njimi so v letih svojega begunstva postali zagovorniki lastnih narodnih držav, brez Jugoslavije, mnogim pa se še toži, ne toliko po rdečem raju kot po "bratstvu" med od vsega početka skupne države (1918) nesprijetno skreganimi narodi, zlasti med Srbi in Hrvati.

Da so sredobežne sile med nersrbskimi narodi države vedno močnejše, ni niti znotraj države niti zunaj, zlasti v Evropi, nobena tajnost. Tudi evropski časopisi, veliki in mali, mnogokrat razpravljajo o bodočnosti Jugoslavije. Tako je 11. in 12. januarja t. l. Süddeutsche Zeitung objavil dolg članek izpod peresa Carla E. Buchalleja s pozornost vbujajočim naslovom: "Ali zares prihaja 'Tretja Jugoslavija'? - Le še oborožene sile sovarnostni obroč okrog federacije. - Zadnje čase so vedno močnejše separatistične težnje v tej večnarodni državi na Balkanu". Na kratko je vsebina tega članka naslednja:

...Je že skoraj gotovo, da bo Branko Mikulič, ki je v inozemstvu poznan kot organizator olimpijskih iger leta 1984 v Sarajevu po sedanjem delegacijskem in volilnem postopku postal ministrijski predsednik. (Tako se je tudi zgodilo: Mikulič je bil "izvoljen", beri "imenovan").

Z imenovanjem Mikuliča se je začela letošnja volilna sezona, ki se bo zaključila šele sredi junija s 13. kongresom Zveze komunistov Jugoslavije. Državni, vladni in partijski funkcionarji, katerih mandat na najvišjih položajih zaradi rotacije sme trajati samo eno leto, morajo biti znova izvoljeni, tako v vladnih in partijskih centrih v Beogradu kakor tudi v šestih zveznih republikah in obeh avtonomnih pokrajinah.

Novoizvoljene funkcionarje na najvišjih položajih čakajo takoj od začetka trije veliki in med sabo povezani, zapleteni problemi, ki je z njimi Jugoslavija prešla iz lanskega v leto 1986. To so: gospodarska kriza, ki je lansko leto prignala inflacijo na 87%; kriza zaupanja, ki pretresa partijo in končno še kriza, ki se je razvila v medsebojnih odnosih med posameznimi republikami in v njihovem razmerju do beograjskega zveznega središča...

Partijski vodja V. Žarkovič je grajal "policentrični etatizem", ki podpira in krepi republiške birokracije na škodo federacije, dočim se je namestnik min.predsed. Mijat Suković pritoževal, da poedine republike sprejemajo pokrajinske oz. republiške gospodarske načrte, ki so si med seboj "nasprotni tako v ciljih kot v metodah".

Zato ni prav nič čudno, da se je ob teh strukturah med politiki, gospodarskimi strokovnjaki in partijskimi funkcionarji razvnela razprava o "za" in "proti" močnejši ali slabši "osrednji oblasti". Seveda, kdorkoli zagovarja ali se poteguje za močnejšo osrednjo

vlado, bo zelo hitro osumljen in obtožen "unitarizma", zagovorniki še širše republiške avtonomije pa pridejo takoj na zatožno klop z očitkom, da hočejo zapustiti pot "bratstva in edinstva" Jugoslavije.

Da take separatistične težnje zares obstoje, je razvidno iz novejših jugoslovanskih publikacij, v katerih se pod geslom "tretje Jugoslavije" filozofira in razpravlja o možnosti, da bi se ne npr. Slovenija lahko priključila Zapadni Evropi, Hrvatska bi postala samostojna država, Srbija pa bi dobila lastno "velikosrbsko državo". Pod vplivom takih razmišljanj je Stane Dolanc, predstavnik Slovenije v državnem predsedništvu v razgovoru s političnim časopisom "Danas" priznal, da "separatistične težnje ne obstoje le v Sloveniji, ampak tudi v drugih republikah." Toda, prav da Dolanc, nobena republika niti avtonomna pokrajina nima pravice izjaviti oz. zahtevati: "Ustavite Jugoslavijo - jaz bi izstopil".

Separatistične težnje v Jugoslaviji in razpravljanje o njih niso nič novega. Dejstvo, da so v zadnjem času znova postale aktualne, se na koncu koncev pripisuje - vsaj v veliki meri - deviznim zakonom, ki so že dolgo časa predmet javnih razprav in tudi nezadovoljstva, ki pa jih je beograjska vlada šele pred kratkim razglasila; prizadevajo pa ti zakoni predvsem Slovenijo in Hrvatsko, t. j. dve najbolj razviti republiki. Skozi Slovenijo se zaradi njene visoko razvite industrije, skozi Hrvatsko pa zaradi njenega turizma na dalmatinski obali steka v državo največ deviz. Obe republiki skupaj prigospodarita Jugoslaviji okrog 70% vseh njenih deviz. Do sedaj sta obe, tako Slovenije kot Hrvatska, mogli svobodno razpolagati s svojimi prejemki v trdih valutah. Novi zakon pa določa, da je treba vse devizne dohodke spremeniti v dinarje in jih izroči Narodni banki v Beogradu, ta pa jih potem razdeli po svoji uvidevnosti...

Z nervozno napetostjo in velikim pričakovanjem se pripravljajo na 13. partijski kongres v letošnjem juniju v Beogradu, ker bi ta moral sprejeti načelne odločitve o bodoči gospodarski, politični in družbeni usmeritvi države. Odprto pa ostane vprašanje, ali bo mogla partija, ki si še vedno lasti izključno pravico najvišje in odločilne avtoritete, ta pričakovanja izpolniti.

Partija, razpčepljena na osem republiških in pokrajinskih organizacij, ki vsaka zasleduje interese svoje republike oz. pokrajine, je postavila v ospredje svojo pravico, biti predstavnica jugoslovanskega "delovnega človeka", dočim je osrednja vlada v Beogradu in je odvisna od poslancev in članov kabinetov povezanih z republikami in je v svojih odločitvah omejena. Kot edina "vsejugoslovenska" ustanova, čeprav srbsko premočjo, obstoja in deluje samo še vojska. Oborožene sile so ostale čuvarji Titove dediščine ter vizije zedinjene in enotne Jugoslavije.

Že iz tega razloga je potrebno pozorno poslušati kritiko na račun državnih in partijskih voditeljev, kakor tudi položaja, ki je vanj država zašla. Ta kritika je zadnje čase vedno glasnejša in prihaja predvsem iz vrst oboroženih sil.

Cinca Marinca

"Cinca Marinca, ta pa ni za nas, ker v tačno skrinco, vrgel je svoj glas". Ta melodija, oz. pesem, mi še zdaj zveni v ušesih, ki je bila zapeta na ljubljanskem radiu prva povojna leta, o svobodnih volitvah. Zadnje čase je pa spet precej govorenja v Rodni Grudi in drugih režimskih listih o svobodnih volitvah, ki se bodo, ali se že vršijo v Jugoslaviji. O takih volitvah sploh nima smisla razpravljati. Pa ker sem slišal, da je še vedno precej ljudi doma in v tujini, ki v te volitve verjamejo, bom povedal, kako smo pri nas v Lončarjevem dolu in Žurkovu dolu volili leta 1947.

Kot bivšemu partizanu, mi je ljudska oblast zaupala predsedništvo volilne komisije za vas Žurkov dol in okolico. To funkcijo sem opravljal prvič in zadnjič. V komisiji nas je bilo šest: tri ženske in trije moške. Nekatera imena se še spomnim. Ena od žensk je bila članica KP.

Zadolženi smo bili za dve enaki volilni škatlji, obe z veliko luknjo, kamor se more poriniti pest. Prva je bila "taprava" za Tita in njegove kandidate našega okraja. Druga škatlja pa je bila črna. Pokrov obeh škatelj pa je bil dobro zaklenjen z žabičco, za ključ sem odgovarjal jaz. Ker pa je bilo treba te skrinjice skrbno čuvati, da ne bi kakšen reakcionar kaj "mešal", je sevniška milica priskrbela puško mauserico z municijo, da se stražarja preko noči. Za stražarja smo izvolili Kranjčevega Francita, ki se je branil te službe, pa je moral vseeno "prostovoljno" sprejeti.

Vsakemu volilcu smo dali v roko gumasto kroglico v velikosti ene frnikule, katero je moral stisniti v pest, tako da se ne vidi. Pest pa je moral poriniti v luknjo obeh skrinjic. Kroglico je moral svobodno izpustiti v eno izmed skrinjic, tako da nihče nebi vedel za koga je volil. Pokazati pa je moral dlani obeh rok, da je res volil in nima več kroglice v roki. Njegova volilna dolžnost je bila uradno izpolnjena, ko je tajnica z rdečim svinčnikom obkrožila številko pred njegovim imenom v volilnem imeniku. Obe skrinjici sta bili na dnu obloženi z blagom, da se nebi slišalo v katero je kdo spustil kroglico; v tem je bil tajnost volitev zagotovljena. Svobodne pa v tem, da bi lahko oddal svoj glas v črno skrinjico, namesto v "tapravo", se razume, da črna skrinjica ni imela kandidata oz. liste, kakor je to navada v Avstraliji. Strahu pred opozicijo ni bilo, saj je bila likvidirana, v ječi, ali pa v izgnanstvu. Po končanih volitvah je komisija odklenila najprej "tapravo" skrinjico s Titovimi kandidati in preštela kroglice. Bilo jih je devet. V tačni jih je bilo okrog sto, ker natančno se spominjam. Izračunali smo v procentih in tajnica je zapisala na že pripravljeno tiskano polo pa-

Nadaljevanje na str. 3

Porabsko Prekmurje

Gospodarstvo v Porabski Sloveniji

Že iz davne preteklosti je glavna panoga gospodarstva porabskih Slovencev bila kmetijstvo, čeprav tudi za to tam ni bilo ravno dobrih pogojev. Zemlja je namreč ilovnata in prodnata, ni rodovitna in zato ne dovolj pridelka, da bi družine mogle skozi vse leto živeti le od kmetijstva. Zato so porabski Slovenci, ravno tako kot oni iz ostale Slovenske krajine, morali vedno iskati nadomestnega oz. dopolnilnega zaslužka drugod, izven svoje ožje domovine. Veliko število se jih je izselilo, za vedno, nekateri tudi le za nekaj let, v Združene države, Kanado in tudi v razne zahodnoevropske države (Francija, Nemčija, Belgija, sosednja Avstrija, itd.). Kdor pa se ni mogel izseliti, npr. zaradi pomanjkanja denarja za potovanje čez morje, pa se je moral zadovoljiti le s sezonsko, prehodno zaposlitvijo kje bliže, izven domače vasi. To so bili tav. sezonski delavci, ki so socialna značilnost za vse Prekmurje, ne samo za Porabje. Kot Slovenci na splošno, so tudi Porabci bili znani povsod kot izvrstni delavci in so jih zato iskali zemljiški gospodarji in veleposestniki ne le iz sosednih, ampak tudi iz oddaljenih madžarskih županij, da so jim hodili opravljati žetev, mlačev in košnjo. Še danes kakih 5% prebivalstva leto za letom odhaja na sezonsko delo, čeprav zdaj le še za nekaj tednov ali morda za kak mesec. Nekoč, še pred zadnjo svetovno vojno, so odhajali z doma spomladi in se vračali pozno v jeseni ali šele na zimo; iz jugoslovanskega dela Prekmurja so nabirali sezonske delavce za državna veleposestva, (ki so do konca prve svetovne vojne večinoma bila v lasti madžarskih gro-

Nadaljevanje s str. 2

pirja, prav tako kakor je bilo; približno 96% je imela črna, 4% pa Titova.

Tako se mi je zdelo, ko da je črna skrinjica predstavljala tiste ki so bili uničeni, ali izgnani. Titova skrinjica pa tiste, ki so še danes na oblasti.

Skrinjici, kroglice, volilni imenik z izdom volitev, puško in municijo smo nato oddali milici in spremljevalcu v civilu, ko so z avtom odpeljali v Sevnico. Ugibali smo, kako bo to objavljeno v časopisih: Ljudska Pravica in Poročevalec. Nismo bili preveč razočarani, ko smo brali: 96% za Tita in 4% v črno skrinjico. Po splošnih poročilih tedanjega časa je bilo objavljeno v Ljudski Pravici 98% za Tita in 2% proti. Upam, da so tiste številke časopisov še kje po kakšnih muzejih, oz. knjižnicah.

Tako se je svobodno volilo v naši Sloveniji skozi 40 let vse do danes, ko se spet govori o volitvah. Razlika je samo v tem, da

se danes voli z listki in ne več s kroglicami in puškami. Zglejda, da je tako kar vse v redu, saj se do danes še nihče ni pritožil (vsaj slišati ni bilo), in tako je režim zadovoljen, narod pa tih, kakor se spodobi.

Jože Korošak

fov in baronov). Med najbolj razsežnimi so bila ona v Bački in Banatu; med temi je najbolj znano Belje.

Zaradi nerodovitnosti zemlje je kmetijstvo v Porabju v primerjavi z ostalimi predeli Madžarske zelo zaostalo. Komunisti povsod objublajo kmetom agrarno reformo in socializacijo veleposestniške zemlje, kar naj bi izboljšalo socialni položaj revnih kmetov, katerim je zemlja najvišja dosegljiva dobrina. V Porabju pa se je zgodilo, da si tamkajšnje kmečke revščine niso upali rešiti s socializacijo kmečkih posesti; zato je porabsko Prekmurje eno izmed zelo redkih področij v socialistični Madžarski, kjer zemlje niso socializirali. Ves pridelek ene kmetije namreč komaj da zadostuje, pa še ne vedno za preživljanje ene same družine. Primanjkljaj nadoknadijo z zaposlitvijo v Monoštru, kjer so leta 1973 ustanovili Kmetijsko strokovno zadrugo, katere člani so predvsem Slovenci iz vsega Porabja. V mestu Monoštru je več tovarn, kot smo že prej omenili. Že obstoječim tovarnam kos, kemikalij, pohištva in tekstilnih izdelkov se zadnja leta pridružujejo še nekatera druga industrijska podjetja, tako da Monošter zadnje čase postaja ne le upravno, ampak tudi pomembno zaposlitveno središče porabskih Slovencev. Iz nekdanjih kmetov počasi nastajajo polkmetje, ker nekdanji mali kmetje in bajtarji v vedno večji meri postajajo industrijski delavci; pomeni, da se porabska Slovenija polagoma proletarizira.

Nekaj o jeziku in kulturi v Porabskem Prekmurju

Prekmurščina velja za eno izmed glavnih narečij slovenskega jezika. Ker pa prekmurščina, ki jo danes govorijo Slovenci v porabskih vaseh ni več isto kot prekmurščina v južnem delu Prekmurja, ki je leta 1920 bilo izročeno Jugoslaviji. Porabska slovenščina je danes že narečje prekmurščine. Do leta 1920 sta porabsčina in prekmurščina bila isto narečje, ker sta bila oba dela združena v isti državi in sta se razvijala pod istimi pogoji. Do leta 1920 je obstojalo enotno prekmursko slovensko narečje, ki pa je bilo tako različno od slovenskega književnega jezika, da so Prekmurci sami sebe imenovali Slovence, na desnem bregu Mure pa so bili le Štajerci in nižje Kranjci in so dosledno tudi svoje narečje imeli za slovenščino ali "pravi" slovenski jezik. To je razumljivo, saj so prekmurski Slovenci skozi 1000 let bili popolnoma ločeni od ostalih Slovencev; zanje se je Slovenija nehala na Muri, kar je bilo na oni strani skupne reke je bila Avstrija. Z združitvijo južnega dela Prekmurja z jugoslovansko Slovenijo, je govorica v tem delu prišla pod vpliv književne slovenščine, z porabsko Slovenijo pa so se pretrgali vsi stiki in njena govorica ni prišla v območje književnega jezika.

S spremembo madžarske ustave leta 1972 se je položaj porabskih

Slovencev nekoliko izboljšal: začeli so se kulturni stiki med Slovenijo in Porabjem. Vsako leto nekaj mladih porabskih Slovencev pride študirat na ljubljansko univerzo: v porabskih vaseh nastajajo slovenski pevski zbori, ki že nekaj let tekmujejo oz. nastopajo na prireditvah bodisi v jugoslovanskem-slovenskem Prekmurju ali celo v Ljubljani ali po drugih slovenskih mestih. Nastalo je tudi nekaj slovenskih gledaliških skupin v porabskih vaseh.

Na visoki pedagoški šoli Szombtelyu so leta 1968 pričeli s poukom slovenščine; od leta 1980 je tam katedra za slovenski jezik in književnost. Na gimnaziji v Monoštru se porabski Slovenci lahko učijo slovenščine na srednješolski stopnji. Od leta 1982 dalje imajo tudi tedenske 15 minut trajajoče radijske oddaje v slovenščini.

Ljudske šege v porabskem Prekmurju

Z geografskega in etnološkega vidika je vse Prekmurje del Pannonske nižine, panskega območja. To območje pa poleg vsega Prekmurja obsega vzhodno Štajersko v Sloveniji, Gradiščajnsko, kjer živijo Beli Hrvati in tudi nekaj čisto madžarskih pokrajin; tu je slovanska kultura prej imenovanih čisto slovanskih pokrajin v neposrednem stiku z Madžarsko, ki je v teku stoletij bivanja na istem prostoru dobila nekaj čisto slovanskih kulturnih značilnosti in posebnosti.

Hiše so v panonski nižini na splošno lesene ali ilovnate (tzv. butane, nabijance ali tučence) stavbe s slamnato streho. V Prekmurju so se sicer proti koncu prejšnjega stoletja pojavile tudi že zidane in z opeko krite hiše, pač bogatejših vaščanov. Za gospodarskega poslopja je značilen iz protja pleten ali iz lat zbit koruznjak (tega je manj v Porabju, več pa v južnem Prekmurju). Za prekmurske, tudi porabske kmetije je zanimiva posebnost zlaganje žita (rži in pšenice) ob žetvi v "križe", ob mlačvi pa skladanje slame - ržene in pšenične - v visoke in podolgovate kope, ki jim po vsem Prekmurju pravijo "ošliva". Vprežna žival na prekmurski kmetiji je že iz davnih časov večinoma krava, ki jih po dve vstrib vpregajo v tzv. "slovenski" jarem. Vole so kot vprežno živino poznali samo na grofovskih "marofih", konje, čeprav bolj malo, pa tudi bogate kmetje.

Med domačimi obrtmi je najbolj poznano tkalstvo; sejali so veliko, cele njive lanu in konoplje. Še v začetku tega stoletja, ponekod pa tudi še nekaj časa po prvi vojni so obleko za domačo uporabo pripravili kar doma. V kakem redkem gozdiču na koncu vasi je bila "pečnica", t. j. okrogla, iz protja spletena in z blatom obmetana, nekaj čez meter in pol visoka peč, na kateri v poznih jesenskih ali prvih zimskih jutrih ženske na posebnih doma narejenih lesenih trlicah, trle lan in konopljo.

Prekmurka narodna noša je bila sešita iz doma tkanega lanenega platna. Posebno zanimiva je bila moška, sestavljena iz dolge lanene srajce širokih, do pet segajočih lanenih hlač, ki so jim rekli "breguše". Obe hlačnici sta bili na spodnjem koncu nacefrani (brnjasti), škornji so bili črni, od pasu pa morda za ped niže čez kolena so moški ponekod nosili tudi iz lanenega platna sešit predpasnik, za pasom na hrbtni strani so nekateri zatikali doma narejeno leseno pipo z dolgo

cevjo in koščenim ustnikom (vivčkom) ter tudi doma iz prašičjega mehurja narejeno vrečko tobaka. Tudi klobuke so nosili črne s precej širokimi krajci. "Breguše" hlače so navadno zgubali v škornje, ki so segali do kolen.

Prehrana Prekmurcev - tudi Porabcev - je bila zelo preprosta, saj jim kaj posebnega revna zemlja ni mogla dati. Hranili so se večinoma s kašo, tako s proseno kot z ajdovo moko so tud mešali med rženo za kruh, rabili pa so jo tudi za ajdove žgance. Od jeseni pa skozi vso zimo je vsak dan bila na mizi izmenoma zelje ali repa, velikokrat močnate ali mlečne jedi; značilna za Prekmurce je bila (in je še) raba bučnega olja.

Šege in navade v porabski Sloveniji in v Prekmurju

Ljudske šege in navade so važen del prekmurskega ljudskega izročila, spremljajo premurskega človeka skozi vse dni leta ob raznih pomembnih dogodkih in priložnostih tako v vasi kot v družinah.

Pri teh starih, stoletja živih šegah grepač za določene načine obnašanja ali zadržanja, kakor je pač že v sami naravi dogodka, oz. v njegovem pomenu. Spremljajo človeka že od rojstva, preko prvega obhajila, birme, nabora za vojaško službo, poroke, odhoda k vojakom - včasih so odhajali na sever, v zahodno, pa tudi centralno in vzhodno Madžarsko, pozneje pa vedno na jug, v Srbijo, Macedonijo, vedno so se vračali na dopuste s tujimi besedami in izrazi na jeziku.

Rojstvo v Prekmurju

Še iz starih, poganskih časov, so navade in šege ob rojstvu povezane z mnogimi čarovnimi dejanji v zvezi z novorojencem pa tudi z materjo, te navade in šege so po večini obrambnega značaja.

Nevesta, ki ni hotela spočeti takoj po poroki, ki je hotela prepričati prezgodnje spočetje, si je morala, predno je šla k poroki, okrog bokov navezati ali pripeti ovelo vrbovo šibo, ko pa je se je vrnila iz cerkve oz. od poroke, pa je morala to šibo skrivaj sežgati. Če ni želela imeti otroka, je poročno obleko po poroki morala zakleniti v omaro. Noseči ženski pravijo v Prekmurju, da "je debela", da "de me melja" (da bo imela otroka) ali pa, "da nej sama", (da ni sama). Če si žena med nosečnostjo zaželi kake posebne hrane, kake posebne jedi, se ne sme dotakniti nikjer svojega telesa, sicer bi otrok dobil na sebi znamenje. Tudi se ne sme ustrašiti ognja, ker bi tudi to pustilo znamenje na otrokovem obrazu. Da bo otrok imel lepe kodraste in svetle (plave) lase, mora ali na lastni - še bolje pa, če na tuji - njivi na skrivaj ukrasti koruzo z lepimi "lasmi". Mrliča sme noseča žena videti šele, ko je že pokrita, zlasti obraz, sicer bi rodila bledega otroka.

Za bodočega očeta pravijo, da je "veje vžuga" (veje zažgal) ali "ogen zaküro" (ogenj zakuril).

Tudi za lahek porod so v Prekmurju ženske že vnaprej skrbele in si ga skušale pridobiti ali pričarati že na dan poroke. V ta namen je nevesta morala vzeti s sabo k poroki mak. Da bi rodila brez težav, je morala mak spustiti iz rok v trenutku, ko je stopila čez cerkveni prag. Če se je otrok rodil mrtev, sta ga mati in babica skušali

oživeti tako, da sta ga pod mizo metale druga drugi. Pri porodih je vedno pomagala "veška baba" (babica), če te včasih ni bilo, tudi mati ali pa celo mož sam. Navadno pa je mož med poroko moral čakati v kuhinji ali pa tudi v hlevu.

Nekaj časa po porodu mora mlada mati oz. vsaka porodnica iti z otrokom prvič v cerkev, gre k "vpelavanju", očiščevanju). Pred tem dnem ne sme nikamor iz hiše, ker so jo imeli za "nečisto", prva pot mora biti samo v cerkev. Po ljudskem izročilu je "vpeljevanje" spomin na svetopisemsko poročilo, da je Devica Marija Jezusa nesla v tempelj k darovanju.

Novorojencu ali malemu otroku sploh pravijo v Prekmurju "dejte". Kaj se bo z njim v življenju zgodilo, že v trenutku rojstva odločajo Sojenice, ki se po izročilu iz davnine zberejo okrog vodnjaka pred hišo. Novico o rojstvu razglasi z besedami "matica spejvala" - maternica je pela - "že bilou, že bilou" - se je že rodilo, ali "peč se je podrla" - ženska je rodila, ipd. Če je novorojenček bil fantek, so zavili v moško srajco, ponavadi v očetovo, deklico pa v žensko (materino) krilo.

Novorojeni otrok je izpostavljen mnogim nevarnostim in ga je treba pred njimi varovati. Najbolj navadna in pogosta je "skušnjava", t. j. mora. Proti mori je najboljšo obvarovalno sredstvo, v zibelko pod blazinicco, na kateri otrok leži skriti cigareto ali tudi pipo. Znano je tudi, da nekateri ljudje, zlasti zlobni in škodoželjni, lahko majhne otroke "zvörčejo", t. j. uročijo (uroki). Zato novorojenčka ni dovoljeno glasno občudovati. Oseba, ki prvič zagleda novorojenčka, mora v Prekmurju pogledati v stran, pljuniti v tla in se nakremžiti, čes: "Fuj te boj! Kak si grdil!" Oseba, ki je otroka "zvorčila" - uročila - mora staršem, najbolj materi, dati košček svoje obleke ali pa vsaj en las. To potem zažgejo in otroka okadijo proti "zvorčenju" - urokom - Dojenček tudi lahko dobi "straje" - strahove, t. j. močan glavobol kadar se zelo prestraši. "Straje" ozdravijo tako, da otroka v obliki križa pokropijo "Janušovim vinom", t. j. s šentjanževcem.

Izbira imena in krst

To velja seveda predvsem v krajih, kjer so ljudje katoliške vere. Ime izbereta otroku oče in mati navadno že pred rojstvom; vzameta ga po starih starših, ali pa tudi po botrih. Vedno pa so to imena najbližjih svetnikov.

Včasih, še med drugo svetovno vojno in tudi še pozneje, so ženske navadno rodile doma; takrat so krstili novorojenca že kar drugi ali najpozneje tretji dan po rojstvu. Danes čakajo s krstom že kar po sedem dni; državni uslužbenci pa največkrat svojih otrok ne upajo krstiti v domači župni cerkvi, prav tako ne člani partije.

Tudi o navadah ob krstu je še iz začetka tega stoletja zapisanih nekaj navad. Objavil jih je v prekmurskem (tedanjem) narečju Alojzij Dravec leta 1974 v ljubljanski reviji Traditiones 3. Tu ga podajamo (deloma) v prevodu:

"Krst se izvrši po krščanski navadi, kot je to že od davnih ča-

Nadaljevanje na str. 4

Nadaljevanje s str. 3

sov. Otroka so nesli krstit boter, botra in cehovska, t. j. vaška babica. Krstit so ga nesli v cerkev mati pa leži v postelji, mora ležati, ker je porodnica. Siromak oče pa mora skrbeti, kako bi botrom čim bolj postregel. Naslednje dni po krstu pa začno botre, sorodnice in sosede prinašati juho, žemlje vrtanike, rešaše (strudel), kure, meso, vino, kuhano in surovo, domače platno, pa še kake druge stvari, celo denar. Vsemu temu pravijo būtorar - krstno darilo".

Ožji oz. bližnji sorodniki se med rojstvom in poroko zberejo navadno trikrat: ob prvem obhajilu, ob birmi in ob odhodu fantov k vojakom. Ob birmi se krstnim

botrom pridruži še birmanska botrina, ki je tudi dolžna skrbeti zlasti za otrokovo versko vzgojo. Pri poroki mora biti poročna priča po stoletja starih navadah in pravih krstna botra, kadar pa te ni več ali ne more svoje dolžnosti izpolniti, pa na to mesto stopita birmanska botra.

Navade za poroko

Za možitev zrela dekleta povsod hočejo in mnogokrat skušajo zvedeti za osebo bodočega ženina, s katerim bodo hodile skozi življenje vse tja do groba. Prekmurska dekleta mora na predvečer godu sv. Lucije dati pod vzglavnik moške spodnje hlače; že od pamtiveka ljudje vedo, da spodnje hlače pod dekletovim vzglavnikom temu pokažejo v spanju podobo njegovega bodočega moža. Tudi morajo dekleta na božični večer kuhati cmoke. V vsak cmok morajo vmesiti zvit listek z moškim imenom. V cmoku, ki prvi splava na površje, je ime bodočega moža.

Fant išče nevesto navadno med dekleti domače vasi, prav tako tu dekleta v prvi vrsti gledajo za fanti domačega kraja, blizu staršev, sorodnikov, v porabskem Prekmurju tudi med Slovenci; ni jim vse eno živeti med Madžari. Danes je že skoraj tudi povsod med Prekmurci navada, da si mladi zakonci vsaj čimprej po poroki postavijo lasten dom, če si ga niso mogli zgraditi že pred poroko. Zadnje čase se življenjska raven v obeh porabskih Slovenijah hitro in stalno izboljšuje. Ni še dolgo, kar so mladi zakonski pari morali ostati v hiši staršev, bodisi sina ali neveste, ker si niso mogli postaviti lastnega doma.

Ženitovanske oz. poročne navade so povsod, tudi v porabskem Prekmurju, med vsemi najbolj pestre. Prej omenjeni Alojzij Dravec tako le opiše prekmursko zaroko v začetku 20. stoletja:

"Pride da, ki se imenuje "seganje v roke ali zaroka". Na predvečer zaroke gre ženin z dvema pričama v nevestino hišo: ena priča mora biti iz njenege, druga pa iz njegovega sorodstva. Tam se začno pogajati; temu pravijo "pasji sejem". To pogajanje traja včasih do zore naslednjega dne. Če imajo srečo, se pogodijo om kupijo "slepega konja", t. j. nevesto. V znak sklenjene kupčije takoj pijejo "adomaš", t. j. likof.

Če je sklenjena pogodba tudi veljavna, je pač zato, ker zano jamčijo priče (svedoki). Po pravilu pa je treba iti še k duhovniku oz. k župniku. Temu pra-

vijo "gori zapišavanje", t. j. duhovnik zapiše imena ženina in neveste za oklice in obenem določijo dan poroke, ki je navadno v nedeljo med glavno mašo. Potem se mora ženin s pričami vrniti v nevestin dom. S sabo nese "vrtanik" in steklenico vina. Ko vstopijo v hišo, lepo pozdravijo in najprej prosijo, kar so prejšnji večer kupili. Mati pokliče hčer, naj pride naprej. Hči pride ali priteče iz sobe ali kuhinje in razprostre pred pasnik proti ženinu, ki nasuje vanj vse vrste denarja in drobiža. Podasta si roke, potem pijejo vino, ki ga je prinesel ženin in tako je pogodba dokončno sklenjena.

Ne le v Porabju ampak v vsem Prekmurju je zanimiva navada, da nevesta dva ali tri tedne pred poroko hodi "po zberci", t. j. nabirat darove. Ta navada je imela namen olajšati družini gmotne težave, ki so v zvezi s poroko. Nevesto je navadno spremljala "posnehalja", t. j. krstna ali birmanska botra. Sli sta k vsaki hiši, prav gotovo pa k vsem sorodnikom, ki so dajali darila: blago, obleko, jedila itd. Dajali so tudi veliko lanu in knoplje, kar je novoporočencema služilo za perilo in vrhnja oblačila.

Navade ob smrti

Človek je že iz pradavnine hotel vedeti za trenutek odhoda s tega sveta, za smrtno uro. Znamenja za smrt je iskal in skušal uganiti iz raznih znamenj in dogodkov okrog sebe. Zato je v ljudski zavesti že od davnih časov prepričanje in vera, da so nekatera dejanja in zadržanja ljudi zmožna smrtno uro odmakniti dalje v bodočnost, nekatera pa, ravno nasprotno, morejo človeško življenje skrajšati in smrt pospešiti. V porabskem Prekmurju in tudi po nekaterih vaseh ostalega Prekmurja npr. ne smejo otroci s peto vrtati luknje na njivi, ker bi se ob dežju lahko napolnila z deževnico kakršna koli ptica bi lahko pila to deževnico iz luknje in to bi pomenilo smrt otrokove matere.

SMRT je v slovenščini ženskega spola, tudi v prekmurskem narečju, vendar pa si jo ljudska domišljija predstavlja kot moškega okostnjaka, oblečenega v dolgo, do pet segajočo črno haljo, s črnim klobukom na glavi in s koso na rami. Moški je zato, ker je košnja, torej delo s koso, vedno moško delo. Pred prvo svetovno vojno pa tudi še pozneje so po vsem Prekmurju obstojale, po vseh vaseh, kjer živijo katoličani, t. i. bratovščine oz. "Društva živoga rožnoga venca". Članic je največ bilo žensk, bilo pa je tudi veliko število moških, zlasti starejših. Vsak član takega "društva" ali bratovščine mora vsak da zmoliti vsaj en del rožnoga venca "za srečno zadnjo uro". Kadar kak član društva umrje, vsi ostali člani dajo za skupen venec, splete pa ga sama "predstojnica", t. j. predsednica. Venec nosi bel trak z napisom: "Zadnji pozdrav od društva živoga rožnoga venca."

Če umrli v življenju ni bil nikdar krstni ali birmanski boter kakemu otroku, ima roke stegnjene vzdolž ob telesu, sicer pa mu stisnejo v roke bel robček, prste

prepletejo oz. sklenejo kot k molitvi in jih ovijejo z rožnim vencom.

Navade skozi koledarsko leto

Večina navad, ki se jih v porabskem in tudi ostalem Prekmurju držijo (do zadnje vojne še zelo zvesto) med letom, so ostale še kot spomin iz poganskih časov. Ko so se Porabski oz. panonski Slovenci pokristjanili, katoliška Cerkev njihovih poganskih verskih navad ni (vseh) odpravila in prepovedala (čeprav ne zapovedane) in celo svetnike, le da jim je dala krščansko vsebino in krščansko razlago.

Tako se je po vsem Prekmurju in ne samo v Porabju od zimskih šeg še do ruge svetovne vojne ohranil kult rajnih, obisk sv. Miklavža, tam prazniku pravijo Miklošovo, obhod sv. Lucije (Lucijino) in pa tepežkanje.

Na dan Vseh svetnikov, oz. zvečer, ko pade mrak, se napotijo cele trume vaščanov iz vasi na bližnje pokopališče, navadno med polji in travniki in na grobovih rajnih sorodnikov in znancev molijo za mir njihovih duš; na grobovih prižgejo več sveč. Predno se vrnejo domov, pod velikim križem ob vhodu prižgo sveče za vse neznane mrtve, ki so pokopani na pokopališču, na čigar grobovih pa ni imen, ker so prišli v vas kot neznanci in mnogim tudi kot neznanci odšli na oni svet. V vaseh ob Muri je npr. mnogo grobov utoplencev, ki jih je voda - zlasti ob velikih poplavlach - odvrгла na breg in so jih občine dale pokopati v poseben, oddaljen predel pokopališča. Na teh grobovih na Vseh svetih dan ni sveč in na njih nihče ne moli; zato pa v njihov spomin gorijo sveče pod velikim križem.

Ko se vrnejo s pokopališča, povečerjajo - ponekod so za to večerjo v navadi posebne jedi v čast rajnim - in predno gredo spat, pustijo na mizi nekaj jedi s kruhom in vodo, ker "ponoči pridejo rajni predniki na večerjo".

Še do zadnje svetovne vojne so po vsem Prekmurju, zlasti po vaseh, ki so naseljene s katoličani, t. j. po vsem "dolinskem", po večjem delu ravenskega (ravinskega) in v porabskem Prekmurju na večer 5. decembra hodili od hiše do hiše "Miklošje s parklji". Najraje so šli v hiše, kjer so bili za šolo obvezni otroci ali pa tudi že za ženitev zrela dekleta. Na "Miklošov večer" fantje iščejo dekleta, ki bi jim mogle oz. hotele biti za žene. Dekletu, ki ga ima fant "v očesu" prinese tri jabolka in ji reče: "Naj se ti žijetek na zlat obrne". Če je fant dekletu po volji, vzame jabolka in prosi za zaročni prstan, če pa ji ni všeč, jabolka ne vzame. Seveda to ni nič grešnega niti sramotnega, pač se fant pred drugimi nekoliko osmeši, ker je: "dobil košarico".

12. decembra, na večer pred sv. Lucijo so po prekmurskih vaseh hodile "Lucije". Ponekod so to mladi fantiči, ki v parih hodijo od hiše do hiše in voščijo srečo, obilje in rodovitnost na polju, v hlevih pri živini, pa tudi v družini. Drugod pa fantje izvotljivo zrelo veliko bučo (tikev) ji izrežejo odprtine v obliki oči, nosa in ust, znotraj pritrđijo svečo ali priž-

gano svetiljko, da od daleč izgleda kot razžarjen obraz in tako hodijo pod okna hiš strašit otroke in dekleta.

Na novoletno jutro že zgodaj hodijo po prekmurskih vaseh mladi fantički, ki ali z navadnimi šibami ali pa z nalašč za to priliko spletenimi "pametnicami" ("pametnica" je iz vitkih, tenkih vrbovih ali leskovih šib, ki jih navadno prej prekuhajo, spleten korobač, podoben ženskim kitam) tepežkajo vse osebe v hiši, pričenshi z materjo in očetom. Med tepežkanjem govorijo: "Hvaljen bojdj Kezuš Krisuš! Zdravi bojte, griški bojte v eton nuovon leti. Boug van daj zdravje, veselje, srečo, pa boži blagoslov, dušnoga zveličanja pa največ." Samske fante in dekleta tepežkajo prav krepko in jim želijo "k ženi, k ženi; k muoži, k muoži!" Poročenim ženam želijo rodovitnost, "dosta dece".

Šemljenje in maskiranje je v Prekmurju ostalo še iz poganskih časov, pa le še za pustni terek in pustno nedeljo.

Šege in običaji okrog prvega maja kakor večinoma vse pomladanske šege so preostanek nekdanjih pomladanskih poganskih čarovnij in posebnih navad in običajev. Dekleta se npr. morajo spomladi umivati v zgodnji jutranji rosi, ker bodo tako dobile bolj svežo in bolj mladostno kožo, zlasti na licih. Na Jurjevo okrasijo okna in vrata hiše z zelenjem in s cvetjem, ker s tem odganjajo od domov zle duhove in v ljudi in živali prenašajo svežo in večjo življenjsko silo. Ponekod delajo to več dni pred in po prazniku sv. Jurija, t. j. zadnje dni aprila in v začetku maja. Pomladno zelenje in cvetje v hišnih oknih in vratih tudi privablja v hišo in vsa domača poslopja ter na osebe, ki v njih živijo srečo in naklonjenost dobrih duhov narave. Po nekaterih vaseh so še pred nedavnim na gnoj postavljali mlado brezo. V čast pomladi in prebujajoči se naravi so ponekod tudi postavljali mlaje. Ker pa krščanstvo ni dovoljevalo častiti narave in naravnih sil, so mlaje pozneje postavljali na čast mladim dekletom (mladoletje). Za mlaj je služil navadno mlad bor, ki mu v Prekmurju pravijo "bour". V nekaterih prekmurskih, zlasti katoliških vaseh so na binškošno nedeljo postavljali t. i. "risauski bour", t. j. binškošni bor; binškošnim namreč Prekmurci pravijo - rišali. V soboto pred binškošnim praznikom so ponekod na štiri vogale s pšenico posejane njive pred sončnim zahodom zasadili oz. zapičili štiri vrbove šibe; to je pšenično žetev varoval pred točo, strelo, ognjem in drugimi sovražnimi naravnimi silami.

Binškošti so v prekmurskih vaseh, vsaj v katoliških, že od davnih časov bile tudi letni praznik pastirjev. Na binškošti so pastirji prav posebno pazili, da so, če že ne ravno prvi, pa vsaj med prvimi, prignali živino na pašo. Kdor se je s svojo živino pokazal zadnji na pašniku, vse eno, iz kakega razloga, so mu naredili posmehovalni vzdevek "risauska putra" - binškošna čutara, razen tega pa se ga je za vse leto držal sramotilni naziv "manjak" - lenuh.

Od nekdanjih mnogih običajev in navad ob žetvi se je v vsem Prekmurju, tudi med porabskimi Slovenci ohranilo le še nekaj maloštevilnih ostankov. Najbolj znan je še danes t. i. žetveni venec ali po prekmursko "doužnjek". To je ostanek nekdanjih mnogih žrtvenih darov "žitnemu duhu" v zahvalo za dobro žetev, obenem pa že prošnjo za naklonjenost v prihodnjem letu. Ta navada se je obdržala tudi na vzodnem Štajerskem in v Beli krajini. Ponekod to ni več venec, ampak le majhen snop pšenice. Drugod mesto snopa pustijo na njivi le nekaj klasov. To klasje potem otroci po žetvi, ko je vse snopje že zvoženo domov in pripravljeno za mlačvo, pobirajo od strnišča do strnišča in povezujejo v male, za dobro prgišče debele šope; tem ponekod pravijo "brada sv. Petra", drugod, zlasti v vase ob Muri pa so jim dali ime "paberki".

Božiču povsod v Prekmurju pravijo "sveti den". Za ta dan navadno postavljajo božično drevo, kar je navada predvsem pri evangeličancih (protestantih), ki jaslic ne postavljajo, ker jim je Luter prepovedal kipe in slike. Oboje, božično drevo in jaslice pa je doma v hišah katoličanov, kjer je sicer včasih mogoče in se zgodi, da manjka božično drevo, nikdar pa jaslice.

Na cvetno nedeljo nesejo v cerkev blagoslavljat "presmece" ali butare; napravijo jih iz vrbovih in glogovih vejic, ki so že vse v cvetju. Presmec povežejo s srobotom, ki spominja na vrvi, s katerimi so Judje zvezali Jezusa v Getsemanskem vrtu. Blagoslovljene glogove in vrbove vejice iz "presmece" spravijo deloma pod streho, da bi jo blagoslov cvetne nedelje varoval pred strelo in požarom, druge pa na veliko noč po kosilu zataknejo na njivah v zemljo, da bi bile čim bolj rodovitne in da bi čim več pridelali na njih.

Na veliko soboto, po vstajenjski procesiji, ko se zmrachi, navadno na malo višjih točkah zunaj vasi zakurijo kresove, ki jih je mogoče videti daleč naokrog. To so velikonočni, vstajenjski ognji in jih po nekaterih vasih kurijo v obliki križa. Med kurjenjem streljajo; nekoč, še pred drugo svetovno vojno so streljali s velikimi možnarji iz litega železa, kot strelivo so rabili smodnik, sedaj pa za streljanje rabijo navadne pločevinaste škatlje, streljivo sta pa karbid in voda, ali pa tudi samo slina.

Zanimivi so tudi nekateri običaji ob godovanju v Prekmurju in porabski Sloveniji; rojstnih dnevov vsaj katoličani do ruge vojne niso imeli navade obhajati. Važen je bil le god krstnega svetnika, patrona, ki je navadno po koledarju najbližji svetnik rojstnemu dnevju otroka. Še danes je navada, da godovniku ponoči pred godom postavijo na okno liter vina s šopkom rož, včasih mu tudi zapojejo; nikjer v Prekmurju pa vsaj do sedaj ni bilo v navadi slovesno praznovati niti godov, še manj pa rojstnih dni.

Prirejeno po knjižici Naši kraji 5, Slovensko Porabje, Mohorjeva Družba, Celje 1982.